

капіталу каналами прямих іноземних інвестицій, середньо- та довгострокових кредитів. Адже така подія у світовому масштабі розглядається інвесторами як іміджева з невисоким рівнем ризику фінансування.

Отже, в умовах фінансової кризи стратегічним напрямом діяльності уряду є стимулювання збільшення інвестицій у реальний сектор національної економіки. Для цього, крім активізації реалізації проектів Євро-2012, необхідно розблокувати приватизаційні процеси. Але тут без допомоги Верховної Ради не обійтись, адже нагальним є прийняття Державної програми приватизації. Також необхідно ухвалити низку законопроектів, розроблених урядом і спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості України.

Потрібно повною мірою використовувати "ефект сусідства" для максимального залучення прямих іноземних інвестицій, адже давно замічено, що багато фірм більш схильні до капіталовкладення в сусідніх, ніж далеких країнах [6, с. 40-41].

Політика залучення іноземних інвестицій повинна бути під постійним державним контролем, а ефективне використання інвестиційного капіталу має стати одним із пріоритетних напрямків державного регулювання [7, с. 173].

Економіки країн зростають по мірі того, наскільки ефективно задіяні більшість факторів виробництва. Для цього необхідно, щоб інвестиції, які вкладаються в економіку, задіявали робочу силу та об'єкти нерухомості саме цієї країни. Залучення, як можна більше фінансових ресурсів створить умови для майбутнього економічного зростання. Що дасть можливість менш болючіше вийти з сучасної фінансової кризи.

Вироблення чіткої інвестиційної політики економічного розвитку України з макроекономічною та структурною стратегією, що враховує об'єктивні реалії сучасної економічної кризи ось, що має стати цілю та метою держави. Виховувати та сприяти розвитку власних інвесторів, які на відміну від іноземних, які вкладають в національну економіку одноразово та лише в максимальному прибуткові галузі, в той час як репатріація прибутку відбувається постійно, займаються реінвестуванням прибутку.

З урахуванням розвитку світової кризи і уряд, і Національний банк уже вжили низку заходів, які дозволять зменшити ризик істотного впливу. До таких заходів можна віднести антиінфляційний пакет, заходи з підвищення стійкості банківської системи, комплекс дій із мінімізації впливу проявів світової фінансової кризи на економіку

України і інше. Так, на початку року Національний банк прийняв рішення про підвищення вимог до розрахунку адекватності регулятивного капіталу, що дало змогу банкам переглянути свої позиції у бік їх поліпшення.

З огляду на обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів в умовах погіршення доступу до зовнішніх кредитів підприємці мають зробити нелегкий вибір: або зупинити виробництво і втратити ринки, тримаючи високі ціни в розрахунку на тимчасові труднощі, або знизити ціни, тим самим відновивши попит на свою продукцію і зберігши споживача. Другий шлях – це шлях тих виробників, які дбають про майбутнє, розширюючи та інвестуючи у виробництво й заробляючи на "обороті", а перший – шлях спекулянтів, що отримують у короткостроковому періоді надприбутки і виходять з виробництва.

Але велика кількість економістів схильні до думки, що розвиток світового фінансового ринку в майбутньому буде залежати від розвитку ринків країн, що розвиваються, чий потенціал досі повністю нереалізований [7, с.119]. Потрясіння на початку XXI ст. на західних фондових біржах і, як наслідок, загальна нестабільність на ринках, яка продовжує поглиблюватися, примушує інвесторів все більшу увагу звертати на ринки країн, які знаходились на стадії трансформації економічної системи, оскільки їхній рух у світовий ринок приймає масовий характер.

Керівництво держави в лиці Президента, уряду в цьому плані повинно взяти на себе зобов'язання, щодо проведення круглих столів стосовно підписання меморандумів, договорів з інвесторами, представниками великого бізнесу про зниження цін на товари та послуги і сприянню інвестиційного клімату в країні.

Тільки сконсолідовані дії влади та бізнесу, дозволять успішно пройти перевірку на зрілість української економіки в умовах сучасної фінансової кризи.

1. Сапір Ж. Наскільки тяжко, наскільки довго? (Спроба прогнозування глибини і тривалості кризи), Економіка України, № 10 (563), с. 73-93.
2. Святненко А. Психологія спекулянтів, Дзеркало тижня № 36 (715).
3. Литвицький В. Платоспроможність України: реалії півріччя, Банківська справа, № 5 (83) – 2008. с. 3-14.
4. www.ukrstat.gov.ua.
5. Осецкий В.Л. "Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики". Монографія – К: ІАЕ УААН, 2003. – 412 с.
6. А. Кузнецов. Прямые иностранные инвестиции: "Эффект соседства". – Мировая экономика и международные отношения, 2008, № 9, с.40-47.
7. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки: Навч. посібник. – К., Вікар, 2003.- 262 с.
8. Нірван Л.А. Фінансова інтеграція сучасного ринку капіталів // Фінанси України. – 2003. – №12. – С.118-124.

Надійшла до редколегії 10.06.2009

С.К. Реверчук, д-р екон. наук, проф.,
А. Ковалюк, асп.

БАНКІВСЬКІ КРИЗИ У ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розкриваються значення банківського сектора в економічній системі держави, причини виникнення банківських криз, їх ознаки і класифікації, а також накреслені шляхи подолання цих криз у відтворювальних процесах глобалізаційної економіки.

The meaning of banking sector in the economical system of the state is shown, the reasons of the banking crisis origin its features and classification are described and also the ways of banking crisis negotiation in the reproductive processes of the globalize economy are represented.

Банківський сектор посідає нині чільне місце в сучасній фінансовій та економічній системах. Продуктами діяльності цього сектора користуються майже всі сфери економіки і суб'єкти економічної діяльності, і тому невдачі і кризи банків можуть зачепити інші фінансові та економічні інститути і привести до руйнації економічної системи. У зв'язку з цим кожна держава зацікавлена в ефективному регулюванні діяльності банків з метою гарантування їх безпеки, зростання власної економіки і добробуту населення. Інакше кажучи, держава має чіт-

ку мету і суть її полягає в тому, щоб забезпечити функціонування здорової і надійної банківської системи, що здатна протистояти руйнівним кризам і захистити активи клієнтів банків, які передали їм свої заощадження.

Головними завданнями даної статті є: розкрити значення банківського сектора у відтворювальних процесах глобалізаційної економіки; виділити основні ознаки банківських криз; класифікувати кризи за різними видами; накреслити деякі шляхи подолання банківських криз.

За даними І.В. Шамової, за період 1800 – 1933 рр., у світі мали місце 14 банківських криз, при яких відбувалося масове припинення банками повернення вкладів. Світова економічна криза 1929 – 1933 рр. призвела до закриття більш ніж 9 тис. комерційних банків із сукупними депозитами понад 6,5 млрд. дол. [5 с. 96].

За оцінкою Жан-Шарля Роше, з кінця 70-х років більше 130 держав зазнали в тій чи іншій мірі кризи або серйозні проблеми у банківському секторі. При цьому фінансові витрати по окремих країнах в результаті кожної із криз становили в середньому біля 12 % від ВВП, а в Аргентині, Індонезії, Південній Кореї і Малайзії перевищили 40 % [4, с. 27].

У командно-адміністративній системі банківських криз подібно ринковій економіці бути не могло і передусім тому, що у цій економічній системі не було приватної власності, акцій і фондового ринку, банківської конкуренції, валюти, повноцінних вкладів тощо. Інфляція була прихована або притиснута, тобто виражалась не відкритим зростанням цін, а "картковою системою постачання з привілеями для вибраних, жахом черг і порожніх магазинних полиць, розгулом спекуляції, чорного ринку і блату" [1, с. 216].

У ринковій системі банки є більш вразливі, ніж будь-яка інша підприємницька структура, передусім тому, що вони піддаються більшому ризику краху через жорстку конкуренцію у цій галузі і через значний розквіт фінансового обдурювання.

Постає питання: які чинники визначають банківську кризу, з одного боку, у перехідних до ринку економіках і ринково розвинутих економіках, з другого.

Якщо проаналізувати причини банківських криз у постсоціалістичних країнах, то головною, на нашу думку, є макроекономічна мінливість (нестабільність) і непередбачуваність банків до фінансової лібералізації. Окрім того, вагомою причиною ще є слабкість банківського законодавства і відповідно слабкість державного регулювання банківської діяльності.

Що стосується банківських криз у розвинутих країнах світу, то їх причини інші, серед яких необхідно назвати такі:

- ✓ значний спад виробництва і погіршення платоспроможності підприємств-позичальників банків;
- ✓ надмірна банківська кредитна експансія під час тривалого економічного піднесення;
- ✓ різке зростання інфляції;
- ✓ різкі коливання товарних цін, цін на фінансові активи, а також процентних ставок;
- ✓ посилення дії на банківську систему негативних зовнішньоекономічних чинників (різке падіння цін на нафту та інші товари);
- ✓ істотні помилки у проведенні регуляторної політики у банківській системі.

Зрозуміло, що масштаби і глибина банківської кризи залежать від багатьох причин. Проте не всі їх можна збагнути одразу. Як правильно розмірковує А. Анікін: "Багато чого стає ясним лише потім, а нерідко причини і зіг'яги кризи так і залишаються загадкою" [1, с. 81].

Банківська криза має такі основні ознаки: 1) поява і наростання банківської паніки; 2) знецінення банківських активів; 3) грошовий голод; 4) зникнення ринку ліквідності; 5) зменшення обсягів банківського кредитування; 6) натиск на золотовалютні резерви; 7) банкрутства банків.

Як тільки названі ознаки банківської кризи дають про себе знати, держава повинна негайно втручатися, щоб відвернути економічний спад в країні, який в умовах глобалізації економіки може швидко поширитися на інші країни і породити глобальний хаос. Між тим держава повинна втручатися у банківські кризові процеси дуже

обережно, застосовувати надійні інструменти впливу, щоб не нашкодити ще більше і підхльоснути кризу.

Банківські кризи необхідно поділити на системні і локальні або часткові. На нашу думку, системна банківська криза – це стрімке і масштабне погіршення якості активів значної кількості комерційних банків під впливом несприятливих макроекономічних, інституційних і регулятивних чинників, що унеможлиблює банківську систему виконувати свої функції.

Першою системною банківською кризою була банківська криза у 1930-і роки, яка була наслідком системної кризи економіки низки держав. Сучасні системні банківські кризи пов'язані з процесами фінансової глобалізації, яка проявляється не тільки у підвищеній транскордонній мобільності капіталів та активності транскордонних банківських кредитів, а й у розмиванні чітких границь між різними фінансовими функціями банків і між різними видами фінансових ринків. Так, нині банки, окрім функції фінансових посередників, додатково виконують функцію операторів на фондових і валютних ринках, а відмінність між ринками короткострокових цінних паперів і ринками довгострокових позикових капіталів по суті стирається. Як результат цього, банки із реальних інвесторів перетворюються у фінансових інвесторів, які все більше застосовують фондові інструменти інвестування, тобто перетворюються у фінансових спекулянтів.

До локальних банківських криз належать кризи на міжбанківському кредитному ринку, іпотечному ринку, ринку автокредитів, ринку ліквідності, ринку споживчих кредитів тощо.

За наслідками банківські кризи доцільно поділяти на: макроекономічні і мікроекономічні. Макроекономічні банківські кризи, зазвичай, є системними, їх дія поширюється на всю банківську і фінансову систему і породжує макроекономічний спад, високу інфляцію та демонетизацію економіки.

Мікроекономічні економічні кризи названих наслідків не породжують, однак можуть викликати серйозні проблеми серед вузького кола банків, які за пасивної політики ЦБ переростають у системні кризи.

Аналіз зарубіжного досвіду показав, що для подолання системної банківської кризи необхідні дві речі: реструктуризація банківської системи і участь держави у проведенні реструктуризації, для проведення якої необхідні бюджетні засоби. Так, за даними І. Кавзанадзе, вартість подолання державою банківських криз становила (у % ВВП) у США – 3-5; Норвегії – 3-4; Швеції – 4-6; Естонії – 1-2; Угорщині – 10-11; Мексиці – 12; Бразилії – 10; Чилі – 41; Аргентині – 55 [2, с. 94].

Незважаючи на те, що банківські кризи виникають і через мікро- і через макрочинники, в світі нині є ще дуже мало дослідників, які б вивчали системно сукупність впливу цих чинників на фінансові системи в цілому і банківській системі зокрема.

Нами виявлено, що форма власності фінансової установи є важливим чинником впливу на її діяльність. Визначено, що державні банки мають схильність до банкрутства у випадках загальнонаціональної кризи; небанківські банки мають схильність до морального ризику (загрози недобросовісності).

Ми встановили, що нині існують два підходи до попередження банківських криз.

Першим є мікропідхід, який вивчає інформацію про певні банки шляхом ретроспективної оцінки причин їх банкрутства, тобто банківська криза досліджується як постфактум. Імовірність банківської кризи головню залежить від внутрішньої діяльності банку: неадекватність ведення обліку та аудиту, недостатність внутрішнього контролю, низький рівень менеджменту та ін. Центра-

льні банки застосовують систему CAMEL для моніторингу цих мікрочинників банківських криз.

Другим є макропідхід, який вперше був комплексно досліджений у 1998 р. вченими Деміргуч-Кунт і Детрагіяче [6, с. 2]. Вчені виявили, що ризик виникнення банківської кризи збільшується від макронестабільності (повільного зростання економіки та надмірного зростання виданих кредитів), а також у випадку неадекватної ринкової дисципліни (недостатнього страхування депозитів, швидкої лібералізації – надмірного допуску іноземного капіталу на банківський ринок).

Обидва мікро- та макропідходи, незважаючи на те, що широко застосовуються у різних країнах, не спроможні у деяких випадках запобігти банківським кризам. До прикладу, макропідхід не може дати чіткої відповіді на питання – чому, коли всі банки у країні функціонують під дією однакових, несприятливих макроекономічних чинників, не всі банки банкрутують. З іншого боку, мікропідхід не може чітко визначити причину, за якою різні банки, які функціонують з однаковим фінансовим показником, банкрутують в різні часові проміжки.

При мікропідході найчастіше використовується рейтингова оцінка діяльності банку CAMEL. При цьому рейтинги в основному визначаються показниками фінансової діяльності, які піддаються кількісному визначенню: капіталоозброєність праці, рентабельність, дохідність, обсяги кредитування, неповерненість кредитів, нестабільність депозитів.

Вивчаючи макрочинники, які зумовлюють банківські кризи, необхідно використовувати дві широкі групи змінних: 1) індикатори, що піддаються кількісному виміру, включаючи сукупні банківські і звичайні макроекономічні змінні; 2) індекси, які включають ступінь прозорості, законодавство, страхування депозитів, ступінь

проникнення іноземного капіталу у банківську систему. Ці дві групи змінних є неконкурентними один до одного, а швидше – взаємодоповнюваними.

На нашу думку, в умовах глобалізації економіки і фінансів необхідно шукати нові підходи до удосконалення моделі регулювання банківською системою. Передусім необхідно, по-перше, щоб центробанк, а не уряд відіграв першу роль при розробці фінансово-грошових параметрів національної економіки; по-друге, перейти до "боргової форми і нормативного регулювання обсягів кредитно-грошової емісії та грошової маси в обігу" [3]; по-третє, розвивати стимулювальну, а не обмежувальну кредитну політику, яка б забезпечувала суб'єктів підприємництва доступним і достатніми кредитними ресурсами; по-четверте, заборонити вилучення у банків ліцензій на здійснення валютних операцій, якщо банк є фінансово здоровим і стабільним; по-п'яте, запровадити спеціальний податок на міжнародні валютні операції; по-шосте, домагатися, щоб ступінь відкритості національної економіки відповідав рівню розвитку банківської системи та якості її державного і нормативного регулювання.

1. Аникин А.В. История финансовых потрясений. От Джона Ло до Сергея Кириенко. – М.: ЗАО "Олимп-Бизнес", 2000. – 384 с. 2. Ковзанадзе И. Системные банковские кризисы в условиях финансовой глобализации // Вопросы экономики. – 2002. – № 8. – с. 89-95. 3. Лановий В. Фінансове харакірі по-українськи // www.epravda.com.ua. 4. Роше Жан-Шарль. Почему так много банковских кризисов? / Проблемы теории и практики управления. – 2005. – № 2. – с. 26-31. 5. Шамова І.В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн. Навч. посіб. К.: КНЕУ, 2001. – 195 с. 6. Chung-Hua Shen. Prediction of bank failures using combined micro and macro data. National Chengchi University, Taipei, Taiwan. Department of Money and Banking. 11.07.04. 55 pages // econ.shu.edu.tw/conference/2004asia/1-A-3.pdf

Надійшла до редколегії 10.06.2009

Н.І. Дучинська, д-р екон. наук,
А.О. Осаул, асп.

ФІНАНСОВІ ІНТЕРВЕНЦІЇ НА РИНКАХ ЕКОСИСТЕМНИХ ПОСЛУГ

Надано характеристики фінансування ринку екосистемних послуг в країнах ОЕСР, країнах, що розвиваються. Проаналізовано взаємозв'язок добробуту населення та природного капіталу.

Financing of ecosystem services markets in the OECD countries, developing countries is characterized. The interdependence between the wellbeing and natural capital is analyzed.

Загальновідомо, що існує, як правило, взаємний зв'язок ефективності суспільного відтворення з проблемами охорони навколишнього середовища. Він впливає на формування стандартів якості життя населення, становлення його рівнів. Особливої уваги в економічній літературі заслуговують оптимістичний та песимістичний сценарії взаємовпливу соціально-економічних змін та економічного зростання (моделі Т. Кана, Д. Медоуза) [1, с. 514]. Міжнародними організаціями здійснені прогнози, які оцінюють вплив різноманітних факторів на економічне зростання. Зокрема, Радою з Навколишнього середовища (Велика Британія) були розроблені сценарії взаємовпливу майбутнього екосистем та добробуту націй – "глобальна оркестровка", "силовий лад", "адаптивна мозаїка", "техносад" тощо. Останні ґрунтуються на факторах невизначеності змін в екосистемних послугах та низці соціально-економічних показників.

Аналіз переваг та недоліків сучасної моделі розвитку, негативних наслідків індустріальної епохи, розробка концепції природного капіталу знаходяться у центрі уваги дослідників школи "природного капіталізму" (Г. Дейлі, Р. Костанца, П. Хокен, Е. Ловінс, та інші). Провідні міжнародні організації – Світовий банк, ООН, уряди країн досліджують проблеми бідності, з'ясовують механізми досягнення високих стандартів життя. П. Хо-

кен, Е. Ловінс вказують на інтенсивну деградацію спадщини людства у вигляді природного капіталу, що нагромаджувався протягом 3,8 млрд. років [2, с.25]. Розповсюдженою є ідея про першочерговий вплив фактору глобалізації на вказані проблеми. Однак історія свідчить про те, що екологічна компонента стосунків людини та природи мала місце задовго до залучення у широкий вжиток поняття "глобалізація". Еволюція співіснування людини та природи породила розуміння необхідності поведінки соціальної людини в глобальних масштабах, обумовленої суспільним розвитком, і як наслідок, її відповідальності за свої дії, які б кореспондувалися із положеннями стратегії сталого розвитку. Нажаль, серед першочергових завдань людства переважають турботи про інвестиції у розвиток фізичного, фінансового та людського капіталу, тоді як природний капітал та потік екосистемних послуг, що ним породжується, перебувають поза увагою людської спільноти. Це можна пояснити відсутністю ринкової вартості більшості екосистемних послуг, а також єдиної методики визначення їхньої вартості. Як результат – не існує ефективних цінових механізмів, що визначали б рідкісність або виснаження екосистемних послуг. Панівна неокласична доктрина трактує природне середовище як підсистему економіки. Поділяємо точку зору Дж. Хенсона про природне походження всіх форм